

Neden Yeni Bir Tefsir?: *Beyanü'l-Hak* Adlı Eserimizin Özellikleri ve Tefsire Getirdiği Yenilik Hakkında Bir Deneme

M. Zeki DUMAN

Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

e-posta: zduman@erciyes.edu.tr

Giriş

Yüce Allah Kelamını, en son elçisi Hz. Muhammed'e, Cebrail vasıtasıyla, yaklaşık yirmi üç yılda, pasajlar hâlinde, kelime kelime okunarak ve "*Hak olarak indirmiş, o da hak olarak* (asli hüviyetini koruyarak) *inmiştir.*"¹ "*Arapça bir Kur'an olarak*" indirildiği² için Kur'an, Arapça olan dili, lafzı, emsalsiz nazmı, manası ve beyanı ile "Kelâmullah"tır.³ Elmalılı'nın da dediği gibi, "Kıraat/tilâvet olunan onun manası değil, manasını en belirgin surette ifade eden nazmdır." Arapça ise, Kelâmullah'ın manasına göre nazmının mu'ciz bir şekilde telif edildiği lafzını teşkil etmektedir. O nedenle Kur'an-ı Kerim, beyanı da dahil mana, nazım, Arapça ve lafız ile birlikte inzal edilmiş ilahî bir kitaptır. Bu dört unsurdan birinin olmadığı söz, ilahî vasfını koruyamadığı için "Kur'an" olamaz! Çünkü onun ilahîlik vasfı diğer dört unsurun hepsine nüfuz etmiş temel bir niteliklerdir. Her ikisi de hikmeti içermesine rağmen, "Hadis" ile "Kur'an" arasındaki en belirgin fark, bizce buradadır... Onun yazıya geçirilmesi ve kitaplaşması da yine biri olmadan diğerinin olması imkânsız; öncekilerin tabiriyle birbirinin lazım-ı gayr-ı müfarık olan nazım ve mana ilişkisinin bir sonucudur. Elbette Allah'ın ezeli kelamının manası herhangi bir lafza ve yazıya tahsis edilemez. Allah'ın, her peygam-

bere kendi kavminin dili ile vahiy göndermiş⁴ olması da bunun delilidir. Ancak ezeli ve gayr-ı mahlûk vasfı ile tanzim edilmiş olan lafzı manasının, manası da lafzının aynası durumunda olan Nazm-ı Celil, indirilen lafızdan başka bir lisan ile tam olarak ne ifade edilebilir ne de başka bir dile tercümesi yapılır. Kur'an'ın, ancak tafsili/tefsiri açıklaması mümkün ve caizdir.⁵ İşte bu yüzden, insanlar ve cinler bir araya gelseler bile Kur'an'ın bir mislini, hatta bir pasajın mislini dahi vücuda getiremezler. Çünkü Kur'an, müciz ve mu'ciz vasıflarına sahip ilahî bir kelâmdır.

Bu ilahî nitelikleri sebebiyle Kur'an'ı, bir başka dilde tam manasıyla ifade etmek mümkün olmadığı gibi, "Bir sözün manasını diğer bir lisanda dengi bir tabir ile aynen ifade etmek" anlamına gelen tercümesi de işin tabiatı icabı mümkün değildir. Binaenaleyh, Kur'an veya herhangi bir metin, başka bir dile *harfi/literal* olarak tercüme edilemez. Kur'an'ın manası, Türkçe veya başka bir dile ancak ayetleri yeterince açıklanarak ve tafsil edilerek aktarılabilir; yani tefsir edilir. Zira, "*Eğer Biz onu yabancı dilde bir Kur'an yapsaydık: 'Hiç olmazsa ayetleri genişçe açıklansaydı ya! Bir Arab'a yabancı dilde bir Kur'an indirilir mi?!' derlerdi.*"⁶ ayeti bizim için böyle bir tefsir ve tafsilin imkânına ve gerekliliğine işaret ettiği kanaatindeyiz. Araplar için vaki olabile-

1 İsrâ, 17/105.

2 Yusuf, 12/2.

3 Krş. Kıyame, 75/16-19.

4 İbrahim, 14/4.

5 Krş. Fussilet, 41/44.

6 Fussilet, 41/44.

cek bu muhtemel sual, en son ve evrensel bir kitap olması sebebiyle Arap olmayanlar için de geçerlidir. Ne ki, bu mantıklı ve yerinde sual aynı ayet içerisinde cevabını da birlikte getirmiştir. O hâlde Kur'an-ı Kerim, Türkçeye veya diğer Müslüman toplumların kendi dillerine de nakledilmelidir; ancak "tafsil edilerek"... Kur'an'ın tafsilatlı açıklaması yapılmadan başka bir dile çevrilmesi faydadan çok zarar getireceği kanaatindeyiz. Nitekim her dildeki Kur'an çevirilerinin veya meallerinin, okuyucuyu tatmin etmeyişinin, yanıltmasının, hatta yer yer fahiş denilebilecek hatalar içermesinin bizce en bariz nedeni, böyle bir yöntem sorunu olmalıdır.

Neden Yeni Bir Tefsir?

Vahiy dili Arapça olan Kur'an'ın, anadili Türkçe olan Müslüman Türk milletinin diline tafsil olarak nakledilmesi, yukarıda belirtildiği üzere, Kur'an'ın kendi mantığı içerisinde yeri olan; hatta ehline ifa edilmesi gereken elzem bir görevdir. Her toplum Kur'an'ı kendi hayatına sokabilmesi için, onu mutlaka halkının anlayacağı dile çevirmelidir. Bizim bu ifadelerimiz, elbette Kur'an'ı kendi lisanı ile anlamaya mani teşkil etmeyecektir... Nitekim ülkemizde azımsanamayacak sayıda Kur'an'ı kendi dili ile okuyan ehil kişiler olduğu gibi Türkçe meal ve tefsirler de yazılmış ve yazılmaktadır.

Biz başlangıçtan itibaren meal değil, tefsir yazmayı düşündük. Zira tercüme veya telif olarak kaleme alınmış olan meallerin, form ve muhtevaları icabı, ayetlerdeki maksut manayı kendi bütünlükleri içerisinde karşı dile yansıtma ve açıklamadaki yetersizlikleri ehline bilinmektedir. O sebeple meali düşünemedik. Şunu da belirtmeliyiz ki, mealler, Kur'an'ı ve İslam Dinini bütün halinde çok iyi tanıyan bilgili kişilerin zihinlerini canlı tutmaları, bilgilerinin muhafaza etmeleri, bilgi bütünlüğünü sürekli olarak korumaları için önemlidir. Özellikle Kur'an'ı ve dini iyi bilen, ama Arapçayı bilmeyen okuyucular için...

Ülkemizdeki mealler ise, kısa kısa açıklamalar içerseler de, mevcut meal geleneğini de korudukları için, ayetlerin sadece lafızlarındaki manalarını, teker teker vermekte; fakat

konu ve Kur'an bütünlükleri içerisinde maksut manayı yeterince dile getirmemektedirler. Daha da önemlisi, Kelamullah'ı yaşanabilir bir bilgiye dönüştürme ve insanları geliştirip değiştireme etkisini gösterememektedirler. Bu meallerin güncel ve öncelikli ihtiyaçlara cevap veremedikleri de biliniyor... Çok önemli konular, meallerin yetersizliği sebebiyle Kur'an bütünlüğü içerisinde ele alınıp işlenilemiyor. Yapılan açıklamalar, genelde bir önceki veya bir sonraki ayeti yahut aynı konudaki diğer ayetleri kapsamamaktadırlar. Bu meallerin çoğu ilk sayılabilecek meallerden kopya edilmiş olmaları sebebiyle anlayış veya çeviri hataları da müteselsil olarak devam etmektedir. Meallerin böylesi zafiyetlerinin yanı sıra, Kur'an'ın kendisine özgü üslubî özellikleri sebebiyle, çelişkili, hatta yanlış anlaşılmalara dahi sebep olma durumu söz konusudur. Hadizatında dikkatli okuyucular bunun hep farkındadırlar.

Fakat tefsire her zaman için ihtiyaç vardır. Ülkemizde kaleme alınmış tefsirler de mealler gibi, hepsi iyi niyetin, ciddî bir gayretin, emeğin ve sorumluluk bilincinin ürünleri olarak son derece önemli çalışmalarlardır. Özellikle Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsiri, eksik kısmına rağmen, muazzam bir tefsirdir. Müfessirler için dahi iyi bir kaynak eserdir. Diğerleri de öyle... O yönüyle halkımız, geçmişe nazaran oldukça şanslı sayılabilir. Zira bugün ülkemizde yayımlanmış pek çok telif veya tercüme tefsir mevcuttur.⁷ Fakat bu tefsir-

7 *Beyanü'l-Hak*'tan önce (2006) yayımlanmış Türkçe tefsirler: Şemseddin Yeşil, *Füyuzat: Kur'an-ı Mübin'in Mealen Tefsiri*, İst. 1964, 7 cilt; H. Tahsin Emiroğlu, *Esbab-ı Nüzul: Kur'an Ayetlerinin İnş Sebepleri ve Tefsirleri*, Konya 1965, 16 cilt; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İst. 1960, 10 cilt; Mehmed Vehbi Efendi, *Hulasatü'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, İst. 1969, 15 cilt; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, İst. 1971, 8 cilt; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1991, 12 cilt; Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, İzmir 1991, 13 cilt; Mahmut Toptaş, *Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri*, İst. 1993, 8 cilt; Mahmüd Ustaosmanoğlu ve öte., *Ruhu'l-Furkan...*, İst. 2001, 12 cilt; Hayrettin Karaman ve öte., *Kur'an Yolu, Türkçe Meal ve Tefsir*, D İB., Ankara 2003, 6 cilt; Ali

lerin okuyucu açısından; dil ve ifade yönünden olduğu gibi bazı zafiyetleri de taşımakta oldukları bilinmektedir. Önemli saydığımız bir kaç zafiyeti şöyle ifade edebiliriz:

Bu tefsirler, İmam Gazzalî'nin de söylediği gibi, gereğinden fazla uzundurlar. Okuyucuya şevkle başladığı okuma işini çoğu zaman tamamlama imkanını vermemektedirler. Bazen de bir konudan diğerine geçilerek veya her okuyucuya hitap etmeyen gramatik açıklamalar yapılarak konunun bütün halinde anlaşılması güçleştirilmektedir. Bu nevi gereksiz açıklamalar sebebiyle tefsir edilmekte olan ayetin mana ve maksadı adeta unutulmaktadır.

Ayetlere mana verilirken, çoğunlukla bağlamlarından kopuk, birbirinden müstakilmış gibi, hatta metnin bütününden bağımsız bir cüz olarak ele alınmışlardır. Siyakları, tarihi ve kültürel arka planları tam olarak tespit edilerek yazılmamışlardır. Murat edilen manalar yeterince açıklığa kavuşturulmamıştır; söylemek istediği mana güncelleştirilerek yaşanabilir bir bilgiye dönüştürülmemiştir. Üstelik bu tefsirler, surelerin diziliş sırası açısından, bize göre, sahabe döneminde olduğu gibi eğitici, öğretici, etkileyici, yönlendirici ve değiştirici olamamaktadırlar.

Biliyoruz ki, Kur'an'ın, yaklaşık on üç yılı Mekke'de on yılı da Medine'de olmak üzere yirmi üç yıla yayılan bir süre içerisinde ve pek çok yönden farklı iki topluma indirilmesi, indirilişinde belli bir yöntem ve üslubün kullanılması ve öncelik verilen konular itibarıyla muhataplarını mükemmel bir biçimde eğitip yetiştirmek içindi. Yirmi üç yılın sonunda Sahabe-i Kiramın, "en adil"⁸ ve "en ideal"⁹ "toplum payesini kazanmasında pasajların, zaman ve zeminin öncelikli ihtiyaçları da göz önünde bulundurularak indirilmesinin rolü büyüktür. İnananlar, arz ve talep yöntemiyle öncelikli ve güncel sorunları takip eden surelerin indirilişiy-

le kademe kademe eski inançlarından ve hayat felsefelerinden temizlenip İslam'ı özümseyerek içselleştirdi ve ahlaken yüceldiler. Tıpkı ustasının çeliğe su verdiği gibi, acele edilmeden ve azar azar... Yeryüzünün en medeni ve ideal toplumu o indiriliş ve okuyuş biçimiyle var edilmişti. Sahabeyi, tabir caizse, anaokulundan ele alıp her kademedede lüzumlu ve uygun içerikle birlikte İlk Öğretim, Orta Öğretim ve Üniversiteden mezun eden hassas bir program, ona uygun konular ve yöntem /üslup takip edildi.

Demek istediğimiz şudur: Kur'an, tebliğin ilk gününden itibaren İslam'a giren her kimseyi, öncelikle şirk, inkâr, dinsizlik, ahlaksızlık, kuralsızlık, zulüm, batıl inançlar vb. yüklerden arındıran; kendi öz evladını diri diri toprağa gömecek kadar vahşi, kadınlara hak tanımayacak, köleler sınıfını insan saymayacak derecede gayr-ı insanî zihin yapısından uzaklaştıran; onların yerine renk, ırk, cinsiyet, zengin fakir, güçlü zayıf farkı gözetmeksizin insana saygı gösteren; tevhid, güzel ahlak ve sorumluluk bilinci gibi âlî değerlerle "insanı" yücelten ve eğitimi, kimlik, kişilik sahibi bir birey olarak topluma kazandıran mükemmel bir program uygulanmıştır. Bu program ve uygulamanın sonucunda yepyeni bir İslam Dünyası, dünya tarihine çağ atlatan Asr-ı Saadet ve Sahabe-i Kiram vücuda getirilmiştir. Akıl için yol birdir; bu gün de Türk okuyucusuna aynı program ve aynı yöntem neden uygulanmasın ki?!

Denilebilir ki, 'madem öyle, neden sureleri cem eden sahabiler kronolojik bir Mushaf vücuda getirmediler?' Veya 'mevcut Kur'an'ın tanzimini niçin böyle yaptılar?' Bu tür sorular daha önce de sorulmuş ve tahmine dayalı cevaplar verilmiştir. Kanaatimizce Sahabe-i Kiramın, halifeler döneminde Kur'an'ı cem ederken, ahkam ayetlerini de ihtiva eden en uzun sureleri öne alıp kısalık derecesine göre diğerlerini art arda sıraladıkları bir Mushaf'a ihtiyaçları vardı. Onlar böyle bir Mushaf ile tam olarak teşekkül etmiş İslam devletini ve vücuda getirilmiş ideal bir Müslüman toplumun devam etmekte olan hayat felsefesini esas aldılar. Böylece Resulullah'ın (s.a.v.) mektebinde yetişmiş örnek bir nesil için hayat düsturu oluşturdular. Onlar için tevhid, güzel ahlak, ahiret bilinci ve

Küçük, *Besairu'l Kur'an*, Konya 2006, 20 cilt; Mehmet Zeki Duman, *Beyanü'l-Hak Kur'an-ı Kerim'in Nüzul Strasına Göre Tefsiri*, Ank. 2006, 2008, 3 cilt.

8 Bakara, 2/143.

9 Al-i İmran, 3/110.

sorumluluğu gibi dinin esası ve özü ile ilgili konular artık içselleştirilmiş ve hayatlarında somutlaştırılmıştır. Onlar açısından elzem olan, devam etmekte olan hayatlarında teşekkül etmiş iman alt yapısına bağlı olarak dinin şerait/ahkâm boyutunu yaşamaktı.

Eğer bu durumlarına rağmen sahabiler kronolojik bir Mushaf yapsalardı, aynen üniversite mezunu entelektüel zihne sahip nitelikli bir toplumun, kendileri için hayat düsturu olarak ortaya koyacakları kitabın ilk başına ilköğretimin başlangıcında ezberletilen kerat cetveli /çarpım tablosu ve dört işlem benzeri konuları koymaları gibi abes olurdu. Halbuki sahabelelerin, Mekke döneminde indirilen sureleri önceleyen böyle bir Kur'an tanzimine artık ihtiyaçları yoktu. Fakat İslam'a yeni giren veya onu tanımaya karar veren kimselerin öncelikli ihtiyacı kronolojik bir tefsirdir. Onlarda dinin alt yapısını oluşturan tevhid, güzel ahlak ve kulluk bilincinin öncelikle oluşturulması yaşanacak olan İslamî hayat için elzemdir. Çünkü böylesi müptedilerin doğrudan doğruya Bakara, Al-i İmran, Nisa, Maide ve Enfal surelerindeki ahkam ayetleri ile karşı karşıya getirilmeleri çoğu kez beklenen faydayı sağlamamaktadır. Diyebiliriz ki, on dört asrı aşkın süreye rağmen, aynen olmasa bile, sahabeye benzeyen ikinci bir İslam toplumunun vücuda getirilemeyişinde tefsirlerin tanzim şeklinin de katkısı vardır.

Hz. Aişe'nin de dediği gibi, hiçbir insana, İslam'ın iman, ahlak, Allah'a kulluk, dünya ve ahretteki sorumluluk şuuru verilmeden -canını tehlikeye, hatta ölüme atmak anlamına gelen cihadı teşvik edemezsiniz. Onu, nefesine ağır gelecek bedensel ve malî yükümlülükler ve sorumluluklar altına sokamazsınız. Allah yolunda canını ver de cennete git diyemezsiniz... Ona önce, Allah'ı ve ahiret gününü yeterince tanıtıp, sevdirip ve Yüce Rabbine karşı gönülden saygı duymak anlamına gelen "haşyetullah" duygusu kazandırılmalı, kulluk bilinci aşılanmalı, sonra da o kişi mali ve bedeni hüküm ve yükümlülüklerle karşı karşıya getirilmelidir. Aksi halde insana taşıyamayacağı ağır yükü yüklemek çoğu zaman imanından da uzaklaştırabilmektedir! Dikkat edilirse, tebliğin en uzun dönemini kap-

sayan Mekke'de inzal edilen sureler içerisinde ahkam ayetlerine yer verilmemiştir.

Eğer insanımıza etkileyici bir tefsir okutmak istiyorsak, bize göre, bunun yolu sahabeye uygulanan eğitim ve öğretim yöntemini tefsirlerde aksettirmek durumundayız. Bu da mümkün mertebeye surelerin kronolojik olarak dizilebildiği tertipteki bir tefsir ile olabilir.

Oryantalistlerin arzu ettiği, bazılarının göre, onların Müslümanlara ilim adamlarına dikte ettirdiği(!) şey, Hz. Peygamber'e her biri müstakil bir zaman dilimi içerisinde indirilmiş olan ayet ve ayetler topluluğunun (pasaj), sıralanışına göre bir tefsirdir. Buna göre sure bütünlükleri tamamen ortadan kalkacak ve müstakil olarak indirilen pasajlar kronolojik olarak tespit edilip nüzul sırasına göre yeniden tanzim edilecektir. Aslında mümkün olsa, böylesi bir tanzim, Kur'an'ı anlamak bakımından son derece faydalı olur. Mehdi Bazargan bu konuda bilgisayar ortamında böyle bir çalışma yapmıştır da. O çalışmada da görüldüğü gibi, böyle bir sıralama bizce mümkün değildir. Bunun için "Bana Kur'an'dan sorun; hangi ayetin, nerede ve ne için indirildiğini size haber vereyim," diyen Hz. Ali'ye veya onun üzerinde bir yol gösterene ihtiyaç vardır.

Bizim ve bizden önce de İzzet Derze'nin yaptığı tefsir, tanzimi tevkîfî/İlahî olan surelerin içeriğine hiç dokunmadan, sadece surelerin nüzulüne göre sıralanışını esas alan bir tefsirdir. Biliniyor ki, surelerin Mushaf içerisindeki tanzimi tevkîfî değildir. Kanaatimizce farklı zamanlarda da indirilmiş olsa, tüm müstakil pasajları, pasajları içeren sureleri kronolojik olarak tefsir etmek, bazılarının zannettiği gibi, "Üzerinde sahabenin icma ettiği Mushafın mevcut tertibini bozmak ve kutsiyetine(!) halel getirmek..." anlamına gelmez. Çünkü Kur'an'ın asıl tertibi pasajların ve surelerin inzal edildiği zaman ve zemini önceleyen kronolojisine göre olanıdır. Sahabe kendilerine ait kronolojik Mushafı sahipti, yani Allah'ın inzal ettiği tertibe rağmen bu tertibi yapmışlardı. "Kur'an'ın bütünselliğine zarar verir..." diyenlerin "bütünsellik"ten ne

anladıklarını bilmiyoruz.¹⁰ Kanaatimizce ancak kronolojik bir tefsir ile Kur'an'ın yirmi üç yıllık tarihi süreç içerisindeki bütünselliği somut bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Böyle bir tefsir, Kur'an'ı tahrif etmek anlamına da gelmediği gibi müftülerden fetva almayı da gerektirmez.¹¹ Çünkü sureler içerisindeki tanzime hiç dokunulmamaktadır. Ayrıca tefsir edilen metin, araya giren açıklamalar sebebiyle, artık tilavet edilmekte olan Mushaf değildir. Eğer öyle olsaydı, sırf bir kaç ayeti veya sureyi tefsir eden binlerce müfessir, muhaddis, fakih, mütekelim ve mutasavvif Kur'an'ı parçalamış sayılmalıydılar. Kaldı ki Ali b. Ebi Talib'in Kur'an'ın nüzulüne göre bir Mushaf yazdığı dahi rivayet edilmektedir.¹² Hz. Osman, Zeyd b. Sabit, Aişe, Übey b. Ka'b, İbn Mes'ud gibi sahabeye ait Mushaf'ların kronolojik oldukları ve surelerin sıralamasının birbirlerine çok yakın olduğu da kaynaklarda mevcuttur.

Kronolojik bir tefsir Türkiye'de ilk olsa da İslam Dünyasında, hatta İslam tarihinde ilk değildir. Böyle bir tefsire ülkemizde de ihtiyaç vardır. Çünkü ancak kronolojik bir tefsir ile Kelamullah, tüm amaç ve hedefleriyle birlikte çok iyi tanınabilmektedir. Yaklaşık yirmi üç yılı kapsayan nüzul süreci, hem ilk muhatapların siyasi, iktisadi, itikadi, ahlaki, sosyal ve kültürel bütün yönleriyle hem de Kur'an'ın inzal edildiği tarihi zaman ve zemini (arka plan) yakından görme; kademe kademe uygulanmakta olan eğitim öğretim programının etkisini tespit etme ve Resulullah'ı çok yakından tanıma imkânını vermektedir. Sureler arasındaki bağlam ilişkilerini kronolojik olarak izleme, ayetlerde söylenen ve söylenmek istenen manaları daha

açık olarak idrak etme, hatta hikmetlerini berak bir biçimde tespit etme durumu hasıl olmaktadır. Kanaatimizce sahabeye Kur'an'ı tam olarak anlama, özümseme ve içselleştirerek yaşama; imanlarından ve mümin kişiliklerinden asla taviz vermeme özelliğini kazandıran bu okuyuş biçimi idi. Çünkü onlar çevrelerinde yaşanmakta olan hayatı da çok iyi bilmekteydiler, o hayatın taleplerine cevap olarak indirilen pasajları da yerinde ve anında doğru bir biçimde anlamaktaydılar. Kronolojik bir tefsir, okuyucuya, en azından Kur'an'ı inzal edildiği zaman ve zemin içerisinde çok iyi kavrama imkânını sağlamaktadır.

Beyanü'l-Hak'ın Özellikleri

A. Genel Tefsir Yöntemi Açısından Özellikleri

1. *Beyanü'l-Hak*, Türkiye'de nüzul sırasına göre yazılmış ilk tefsirdir. Bu gerçek, bilimsel ortamda da dile getirilmiştir.¹³
2. Ulumü'l-Kur'an adlı eserlerdeki *Tefsir ve Te'vil* Kavramları yeniden gözden geçirilmiştir. "Tefsir" ve "Te'vil" terimlerine, şimdiye kadar verilen farklı, birbirleriyle çelişkili ve daha önemlisi içerikleri tam ve sağlam olmayan tariflerden sarf-ı nazar edilerek bu iki terim yeni sayılabilecek bir muhteva ile tahdid edilmiştir. Bize göre, "efradını cami agharını mani" diyebileceğimiz tarifler getirilmiş ve Kur'an'ın tamamına uygulanmıştır. Böylece tefsir ilminde vazgeçilmez olan bu iki tefsir yöntemi, istisnasız tüm ayetleri anlamada uygulamakla kalmamış; getirilen yeni tarif ile bu iki yöntemin Kur'an'ın tamamına uygulanabilirliği ispat edilmiştir.¹⁴
3. İmam Gazzalî'nin tavsiyesine uyularak "Tefsirde İktisat" ilkesi tercih edilmiştir. O der ki, "Tefsirde iktisat mertebesi, Kur'an'ın üç misline balığ olan tefsirdir; bundan daha

10 Bkz. Mustafa Özel, *Modern Dönemde Tefsire Yöneltilen Eleştiriler*, 11-12 Mayıs 2007 Kur'an ve Tefsir Etkinlikleri Koordinasyon Toplantısı, DEÜ İlahiyat Fakültesi, İzmir 2008, s. 65-66.

11 Muhammed İzzet Derzeze, çeşitli tartışmalar sebebiyle ve muhtemel eleştirileri düşünerek Suriye Müftüsü Ebu'l-Yüsr Abidin ile Abdülfetteh Ebu Gudde'den fetva almıştır. (Derzeze, *et-Tefsiru'l-Hadis*, Beyrut 2000, 1/10-12).

12 Bkz: Suyuti, *el-Itkan fi Ulümü'l-Kur'an*, I/65, Abdurrezzak Matbaası, h. 1306; Derzeze, *et-Tefsiru'l-Hadis*, I/5.

13 Bkz. Özel, *a.g.m.*, s.66, dipnot 73.

14 Bkz. Duman, *Beyanü'l-Hak Kur'an-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri*, II. baskı, s. 18-21.

- fazlası hem ihtiyaç değildir hem de ömrü onunla geçirmeye değmez...”¹⁵
4. Bir kısım ayetler Esbab-ı Nüzul; Resûlullah’ın kavli, fiilî ve takrirî sünnetleri; sahabe, tabiûn, tahkik ehli müfessirler ve ilim adamlarının görüşleriyle açıklanmıştır. Ancak daha ziyade Kur’an’ın Kur’an’la ve tespit edilebildiği ölçüde Hadis ile açıklanmasına gayret gösterilmiştir. Bir ayetin veya pasajın söylediği ya da söylemek istediği mana başka ayet veya ayetlerle açıklığa kavuşturulabilmişse, artık bu mana, Resûlullah’ın ağzından çıkıp çıkmadığı kesin olarak bilinmeyen, aslının olup olmadığı araştırılmamış olan bir sahabe sözü yahut kişisel görüş sebebiyle terk edilmemiştir.
5. Allah kelâmı olan Kur’an’ın tamamı hikmettir. Resûlullah’ın, Kur’an’a ittibaen hayata geçirdiği itikadî, ahlâkî, hukukî, ferdî, sosyal, siyasî ve edebî uygulamalarının hepsi Kur’an’ın te’vilidir.¹⁶ Hz. Peygamber’in kavli, fiilî ve takrirî sünnetleri ise, vahyin kontrolü altında gerçekleşmiş, “*Abese ve tevellâ...*” ve “*Afâllahu anke lime ezinte lehüm?*” gibi, hikmete uygun düşmediği için vahiy yoluyla uyarılmış olan yaklaşık on davranış hariç tamamı vahyin takrirî onayından geçmiş salt hikmettir. O nedenle “sünnet,” lafız, mana ve beyan olarak inzal edilen¹⁷ Kur’an’ın, diğer bir ifade ile İslâm’ın -insana bakan yönüyle- hayata intikal ettirilmiş pratiğinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla sünneti Kur’an’dan ayrı düşünmek ya da dışlamak, en iyimser ifadeyle, Kur’an’ı ve Allah’ın elçisini yeterince tanımamak demek olur. Zira “*Allah’ın elçisine itaat eden, kesinlikle Allah’a itaat etmiş olur!*”; “*De ki: Eğer siz Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin, günahlarınızı bağışlasın.*”¹⁸ ayetlerinin

mefhum-u muhalifince, “Sünnet”i dışlayan kimse, Kur’an’ı da dışlamış sayılır. Fakat dindeki bu gerçeğe ve Buharî, Müslim, Ebu Davud, İbn Mace, Tirmizî, Neseî gibi hadisleri derleyip hadis mecmualarını vücuda getiren alimlerin sahihini, sahih olmayanından ayırma hususunda gösterdikleri azamî titizliğin bilinmesine rağmen, “hadis” diye nakledilen rivayetlerin bir kısmında, herhangi bir biçimde sıhhat sorununun olduğu da ehlince bilinmektedir! Bu durum, elbette hadislerin tamamına şüpheyle bakmayı ve reddetmeyi gerektirmez; ancak tefsirimizde, Nisa suresinin 15-16., Nur suresinin de 2-3. ayetlerinde olduğu gibi, ayetin lafzına, metin içi ve metin dışı bağlamlarına ve Kur’an bütünlüğüne ters düşen rivayetler ayetin lafzındaki manaya tercih edilmemiştir, edilemez de. Çünkü Yahya b. Ebî Kesir’in, “Sünnet Kur’an’a kadîdir; Kitap ise, sünnete kadî değildir.”¹⁹ sözü, ancak Resûlullah hayatta iken ve “Büyük fitne” adı verilen Hz. Osman’ın şehâdetinden sonra ortaya çıkan olaylardan önce anlamlıdır; fakat hatasını savunma, taassupla mezhebinin görüşünü destekleme ya da terğib ve terhib gibi iyi niyetli amaçlarla da olsa hadis uydurma geleneği başladıktan sonra, artık bu söze ayetleri tefsir bağlamında oldukça temkinli yaklaşılmalıdır. İşte bu düşünce ile bir kısım ayetlerin tefsirinde “hadis” ya da “sahabe sözü” olarak gelen rivayet ve görüşlere son derece dikkat edilmiştir ve edilmesi gerektiğine inanmaktayız.

Sahabe devrinden itibaren Kur’an ve sünnete dayalı olarak yapılan tefsirler ise, Kelâmullah ve Sünnet-i Resûlullah şeklinde Kur’an ve sahih sünneti, bir merdivenin değişmeyen iki ayağı gibi esas alıp ikisine de dayanarak onların arasında üst üste yükselen basamaklara benzetilebilir. Altta her basamak bir üstteki için, “Arabiyyün mübîn” olan Kur’an’ın²⁰ aslı

15 Gazzalî, *İhyâu Ulûmi’ d-din*, 1/40.

16 Burada *te’vil*, sefein anladığı manada yani ‘söylenen sözden kast edilen ne ise, o’ anlamında kullanılmıştır.

17 Bkz. Kıyame, 75/16-19.

18 Nisa, 4/80; Âl-i İmran, 3/31.

19 Bkz. Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Cami’ li Ahkâmi’l-Kur’ani’l-Azim*, Kahire, tsz., 1/39; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, Ankara 1971, s. 228.

20 Bkz. Nahl, 16/103.

dilini ve özgün manasını koruyan sağlam bir zemin oluştururken aynı zamanda çağının ilim, kültür ve anlayış düzeyini de bize yansıtmaktadırlar. Çağımızda yapılan tefsirlerin müfessirleri bu merdivenin on dördüncü basamağına ayaklarını koymuş ve kendi çağdaş ilmi, kültürel gelişim ve anlayış düzeyleriyle Kur'an'ı okuma ve asrın idrakine yansıtılan on beşinci basamağı inşa çabası içerisindeyler. Hiçbir müfessir, tefsir geleneğinden ve asrının ilim, kültür ve anlayışından bağımsız olarak tefsirde bir üst basamağa bir bilgi koyamaz. "Asrının çocuğu (*İbnüzzeman*)" olan hiçbir tahkik ehli müfessir, yaşadığı çağdan soyutlanmış, boş bir zihin ile Kur'an'a yaklaşamaz. Her müfessir, mutlaka bir eli Kelâmullah'ta, öbürü Sünnet-i Resûlullah'ta, ayakları öncekilerin yükselttiği en üst basamakta bulunup gözleri de ileriye bilimsel ve teknolojik gelişmelere bakarak yaşadığı çağı temsil edecek olan gelecek basamağı inşa ederek tefsire katkıda bulunmaktadır. Doğal olarak hiçbir tefsir ve hiçbir asrın tefsir birikimi, asla Kur'an'ın en son söylenmiş sözü olamaz. Her çağın idraki, ancak çağının ilim ve kültür düzeyiyle bağlantılıdır; çağı aşan parlak görüşler olacaktır, ancak her çağın isabetli anlayış ve görüşlerinden bir kısmı, gelişmekte olan ilmi düzeye paralel olarak gelecek çağlarda gelişen daha isabetli görüşleri yanında sönük kalabileceği ihtimali de göz ardı edilemez. Kaldı ki Kur'an'dan elde edilecek manalar tefsirlerle tüketilemez. Zira, "*Yeryüzündeki tüm ağaçlar kalem, denizler de mürekkep olsa ve bunlara yedi deniz daha eklense, yine de Allah'ın sözleri yazılmakla tüketilemez.*"²¹ Bu tefsirde de Kur'an, işte bu anlayışla ve Allah'ın inayeti ile tefsir edilmeye çalışılmıştır.

6. Her kelimenin ancak kendi bağlamında anlam kazandığı evrensel bir dil kaidesidir. Bu yüzden yazılışı ve okunuşu aynı kelimeler, farklı bağlamlarda farklı anlamlarda kullanılmış olabilir. Kur'an'da bunun pek çok örneği vardır. O sebeple lafzı aynı bir kelimenin kaç ayette ve hangi manalarda kullanıldığı tespit edilip bağlamları içerisinde değerlendirilmelidir. Mesela bir ayette Al-

lah Teala Nebisine, "...*elbette sen de sırat-ı müstakime hidayet edebilirsin.*"²² derken başka bir ayette, "*Kesinlikle sen sevdiğin kimseyi hidayete erdiremezsin; ancak Allah dilediği kimseyi hidayete erdirir.*"²³ demiştir. Bu iki ayette geçen "hidayet" kelimesinin, Kur'an'da geçen dört farklı anlamdan²⁴ hangisinde kullanıldığı ayetlerin metinsel ve tarihsel bağlamları bilinmeden ayırt edilemez.

Kur'an'ı doğru anlayabilmek için uygulanması gereken özel bir kural da şudur: Her ayet, tarihi ve kültürel arka planıyla birlikte; (i) ya kendi bütünlüğü içerisinde, (ii) veya siyak-sibak (öncesi ve sonrası) bütünlüğü içerisinde, (iii) veya tematik paragraflar bütünlüğü dahilinde, (iv) veya Resulullah'a bir vahiy halinde inzal edilen ayet ya da ayetler topluluğu (pasaj bütünlüğü) içerisinde makul bir anlam kazanır ve murat mana olduğu düşünülebilir. Eğer bu dört adımda hala metinden murat edilen mana anlaşılammış ise, (v) dini telakki ve Sünnet de dahil Kur'an bütünlüğü içerisinde anlaşılmaya çalışılmalıdır.

Metinden keşfedilen makul her mana, mutlaka Kur'an'a ve pasajın indirildiği zaman ve zeminle birlikte Sahih Sünnete arz edilmeli; arz edildiği esaslardan cevap alınmadığı takdirde hiç olmazsa Kur'an ile çelişmemek şartıyla, o manada karar kılınmalıdır.

Şunu da belirtmeliyiz ki, uzun veya kısa... surenin tamamı görülmeden; özellikle de kısa ya da tek konuya hasredilmiş uzun surelerdeki ana tema anlaşılmadan, ayetleri teker teker ele alıp birbirinden bağımsızmış gibi mana vermeye kalkışmak çoğu zaman maksut manayı anlamaya mani teşkil ettiği gibi ayetlere maksadı aşan manalar vermeye de sebep olabilmektedir!

Tahkik Ehli olarak bilinen müfessirler genelinde bu bütünlükleri göz önünde bulundurmamışlardır. Çünkü bu yöntem müfessiri azami derecede hata yapmaktan korumaktadır. Biz bu tefsir çalışmamızda, bu maddede arz ettiğimiz

22 Şura, 42/52-53).

23 Kasas, 28/56.

24 Bkz. Duman, *Beyanü'l-Hak*, 1/43.

21 Lokman, 31/27.

tefsir kurallarını harfi harfine Kur'an'ın tamamına uygulayarak hata etmemeye çalıştık. Elde ettiğimiz her makul manayı mutlaka Kur'an'ın hem metinsel bağlamlarına hem de tarihî sürece arz ettik; oradan aldığımız tasdik ve tenkide göre ayetin mealini ve tefsirini yazdık. Bu yöntemi uygulamamız sonucu, günümüze dek karşılaştığımız pek çok yanlış anlamaları ve Ulumü'l-Kur'an'lardaki kavram kargaşalarını yerinde tepsi ettik. Birkaç örnek vermek gerekirse şunları arz edebiliriz:

a) Bakara suresinin 223. ayetinin meal ve tefsirinde ilk sayılabilecek bir tefsir inceliği görülecektir: Meal: “*Kadınlarınız sizin döl yatağınızdır; o hâlde ekeneginize istediğiniz biçimde varın ve onları kendinize takdim edin!...*”

Tefsir: “...Onları kendinize takdim edin...” tavsiyesi, cinsel temas esnasında, kendinizin orgazm/tatmin olmanızı geciktirip öncelikle onların orgazm olmalarını bekleyin, anlamındadır. Gazzalî'nin *İhya*'da naklettiğine göre Resûlullah (s.av.) şöyle buyurmuştur: “Sakın herhangi biriniz, hayvanın eşine atlayıp indiği gibi yapmasın; aralarında elçi bulundursun”, ashab, “Elçi nedir ya Resûlallah?” dedi. Resûlullah, “Elçi, öpmek, okşamak ve konuşmaktır” dedi.²⁵ (Bkz. *Beyanü'l-Hak*, III/105)

b) Bakara suresinin 284. ayetine verilen mananın, getirilen izahın ve bu ayetin 286. ayetle çeliştiği iddiasıyla nesh edildiği görüşünün kesinlikle doğru olmadığını tespit ettik. (Bkz. *Beyanü'l-Hak*, III/136-139)

c) Nisa suresinin 15-16. ayetlerindeki “fa-hişe” kelimelerine verilen “fiilî zina” manasının, çıkartılan hükümlerin ve getirilen izahların aynı metinle ve Kur'an ile tevafuk etmediğini açıkladık. (Bkz. *Beyanü'l-Hak*, III/281, 282)

d) Bu ayete verilen manaya dayalı olarak Nur suresinin ikinci ayetinde verilen mananın ve dayandırılan argümanın Kelamullah'ı yansıtmadığını, zina suçunun Kur'an'daki cezası bağlamında üçüncü ayetin ise gayr-ı ciddi bir nesh anlayışıyla nesh edildiğinin söylenmesini ciddiyetten uzak bir tefsir anlayışı olarak tespit ettik. (Bkz. *Beyanü'l-Hak*, III/446-449)

e) Maide suresi 6. ayetteki kıraat ihtilafı, belağat yoluyla, ortadan kaldırılmasa da, halledilmiştir. Ayet: “*Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın, başınızı mesh edin ve topuklara kadar ayaklarınızı da (yıkayın)!*”

Bizce bunu izahı şudur: Ayetin lafzına göre ayakların da mesh edilmesi anlamı çıkartılsa da iki sebepten ötürü asıl olanın ayakların da yıkanması olmalıdır. Birincisi metindeki atıftır. Ayakların meshi, “*ercüleküm...*”ün “*vemsehu bi rüüsiküm*” cümlesindeki “*rüüs*”e atfı sebebiyledir. Oysa atfedilen “*ercüleküm ilelkâ'beyn*” bir terkiptir, hemen yakınındaki “*rüüs*” ise müfred kelimedir; ondan önceki “...ve eydiyeküm ilelmerafiki” ise terkip hâlinindedir. Her ne kadar atf kaide gereğince en yakınındakine olsa da terkinin müfredde değil de ondan önceki terkibe yani “*ve ercüleküm ilelkâ'beyn*”in “*feğsilü... ve eydiyeküm ilelmerafiki*” terkinine atfı Belağat İlmi gereğince daha evladır.” (Bkz. *Beyanü'l-Hak*, III/624, 625)

f) Maide suresi 93. ayetine mana verirken ayette olmadığı halde parantez içerisinde getirilen (içki haram kılınmadan önce veya bundan önce...) açıklamalarının yersiz ve dayandırılan rivayetlerin tarihi gerçeklere uygun düşmediği sonucuna ulaştık. (Bkz. *Beyanü'l-Hak*, III/658-663)

g) Nur suresi 30-31. ayetlerindeki “ziynet” kavramına verilen mana ve tesettürdeki sınırların belirlenmesini; Ahzab suresi 59. ayetindeki “cilibâb” hakkındaki anlayışı ve getirilen izahı metindeki manayı yansıtmaması açısından orijinal ve özgün bir mana olarak düşünmekteyiz. (Bkz. *Beyanü'l-Hak*, III/460-465)

h) Zilzal suresindeki, “Kim zerre ağırlığına hayır işlerse (ahirette onun karşılığını) görür, kim de zerre ağırlığına şer işlerse o da (ahirette onun karşılığını) görür” şeklindeki mananın hem maksadı aşan bir mana olduğunu hem de Nisa 31; İbrahim 18, Nur 39. ayetleri ile çeliştğini tespit ettik. (Bu ayete verilen manaya dayalı olarak Nur suresinin ikinci ayetine verilen mananın yanlışlığını dördüncü örnekte belirtmiştik). (Bkz. *Beyanü'l-Hak*, III/241-243)

Yukarıda kısaca değindiğimiz bütünlükler kuralı çerçevesinde uygulanması gereken yöntemi ve “Tefsir’de Temel İlkeler”i eserimizde

25 Geniş bilgi için bkz. Gazzalî, *İhya*, II/50.

açıkladık.²⁶ Tefsirin Giriş kısmında Kur'an'dan örnekleriyle birlikte kaydettiğimiz bu ilkeleri Kur'an'ın tamamına uyguladık. Ayetleri "Tefsir'de Temel İlkeler" ve tam olarak uygulamaya çalıştığımız Tefsir ve Te'vil yöntemleri sayesinde, bir üst maddede belirtilen, bazen dine aykırı denilebilecek kadar fahiş sayılabilecek yanlış anlamaların yanı sıra aşağıdaki hatalı telakkileri tespit ettik:

a) Mekkî surelerde Medenî, Medenî surelerde Mekkî ayetlerin bulunmadığını gördük; meğer bu bir zandan öteye geçmemekteymiş.

b) Sureler içerisinde ayetlerin tanzimi tevkîfidir; yani Levh-i Mahfuzdaki, Resulullah'ın hafızasındaki ve yazıya geçirilen Kur'an'daki sureler, bütünlük itibarıyla bir birine muvafıktır. Levh-i Mahfuzdaki soyut varlığın bütün halindeki fotoğrafı, vahiy süreci içerisinde bir puzzle örneğinde olduğu gibi, aynen buraya yansıtılmıştır. Aynı zamanda ayetler, son derece bir birine mütenasip olup, Kur'an'a vakıf olmayan bazı kimselerin iddia ettikleri gibi yeri değiştirilmesi gereken hiçbir ayet bulunmamaktadır.

c) Kur'an'da neshe delil gösterilen üç ayete²⁷ şimdiye kadar verilen manalarının isabetli olmadığı ortaya çıkmıştır. Çünkü Kur'an'da mensuh ayetlerin olduğunu iddia edenlerin tamamı, ikisi Mekkî olan bu üç ayette geçen "âyet" kelimesine "*hüküm içeren ayet*" anlamını vermişlerdir! Bu kimseler böyle yapmakla, *her kelime ancak bağlamında anlam kazanır* şeklindeki evrensel bir dil kaidesini göz ardı etmişlerdir. Bizce Kur'an'da nesh vardır, fakat mensuh ayetin bulunmadığı kesindir.

d) Muhammed b. Tayfur es-Secavendî (ö. 560/1165)'nin Kur'an'a sonradan koymuş olduğu "noktalama işaretleri" kabilinden durak ve durak alametlerinden birçoğunun, yerinde isabetli olmadığını; üçünün fahiş sayılabilecek hata içerdiğini ve ikisinin ise o haliyle namazda okunduğu takdirde namazı iade etmek gerektiğini; bu yüzden Kur'an'ın tamamında bu

işaretlerin mutlaka yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ilgili mercie (Diyanet İşleri Başkanlığı) usulü ile, hem sayın Başkan ve ilgili daire başkanlarıyla bizzat görüşmek hem de İlmî Dergi'de yayımlanmak üzere bir makale takdim etmek suretiyle, bildirdik.

7. Her ayet/pasaj indirildiği zaman, zemin, şart ve durumlar çerçevesinde anlaşılmaya çalışılmış; Mekke'de indirilen pasajlara Mekke'deki, Medine'de indirilenlere de Medine'deki tarihî kültürel bağlam göz önünde bulundurularak mana verilmiştir. Zira inzal edilen her ayet/pasaj, evrensel niteliğiyle birlikte indirildiği zaman, mekân ve şartların arz ettiği ihtiyaca verilmiş ilâhî bir cevaptır.

8. Ayetlerin literal anlamlarından ziyade, büyük ölçüde lafızlarındaki manasının, ifade tarzıyla, vurgusuyla, ses ve söz uyumuyla birlikte tam ve isabetli bir biçimde Türkçe'ye yansıtılmasına ve açık seçikliğine özen gösterilmiştir. Zaruri açıklama gerekmediği yerde ayetlerden çıkarımlar yapmak ise okuyucuya bırakılmıştır.

9. Modernitenin getirdiği esintilerle Kur'an'da bazı ayetlerin veya konuların sorgulanarak tartışıldığı ve tefsir nosyonu olan ya da olmayan, ilgili veya ilgisiz bir kısım insanlar tarafından maksadı aşacak tarzda yorumlar getirildiği bilinmektedir. Tefsirimizde bahse konu ayetlere veya konulara yer verilmiş; hâlen tartışılmakta olduğu için diğer ayetlere nazaran belki daha fazla üzerinde durulmuştur; ancak hiçbir ayete, Batı uygarlığının üretmiş olduğu anlayışa ve ülkemizdeki savunucularının görüşlerine uygun düşün veya Kur'an'dan ona bir meşruiyet zemini kazandırılın ya da Kur'an -hâşâ- yüceltilsin diye maksadı aşan bir mana verme çabası içerisine girilmemiştir.

10. Başlangıçtan bugüne dek yazılmış birçok tefsirden ve sayılı birkaç mealden yararlanılmıştır. (Allah, yararlandığım tüm ilim adamlarından razı olsun!) Fakat, onlardaki bilgiler, asla olduğu gibi nakledilmemiştir. Ayete verilen mana kendi ilkelerimiz doğrultusunda mutlaka yeniden gözden geçi-

26 Bkz. Duman, *Beyanü'l-Hak*, I/ 21 vd.

27 Söz konusu üç ayetler şunlardır: Ra'd, 13/37-39; Nahl, 16/101-105; Bakara, 2/103-107.

rilmiş, sistematik tenkide tabi tutulmuş ve bir kısmı çağdaş bilim perspektifinden değerlendirilmiştir. Kelimenin lügat anlamına ve çağdaş bilimin ispat edilmiş ve realiteye uygun verilerine ters düşen bilgilere yer vermeye özen gösterilmiştir. Sözcülemi, *alâk* kelimesi, önceki tefsirlerde olduğu gibi “Kan pıhtısı” olarak değil dipnotta kavramın mahiyeti açıklanmak şartıyla, “Rahme tutunan” olarak tefsir edilmiştir. Aynı konuda *nutf*e karşılığında *sperm*; *nutfetün emşâc* karşılığında *zigot* gibi kavramlar dil ve bilimsel realite yönünden bilinerek ve temellendirilerek kullanılmışlardır.

B. Tefsirin Üslubî Özellikleri

1. Her surenin tefsirinden önce, o sureyi daha ziyade tarihi süreç açısından tanıtıcı ve muhtevasını indirildiği zaman ve zemine uygun bir biçimde belirleyici bilgi sunduk. Böylece bu kısmı okuyan her okuyucu, sure hakkında etraflı bir bilgi edinmiş olarak ayetleri, meali ve tefsiri okumaya hazır hale getirilmiştir.
2. Mealde, tarihsel vasfına rağmen Kur’an, insana ve onun temel ihtiyaçlarına hitap eden, akli kullanmayı ve tefekkürü teşvik eden, güzel ahlâkî ve gelişerek değişmeyi amaç edinen; “bilimsel,” evrensel, daima çağdaş ve güncel vasıfları ile birlikte, hep hitap eden ve edilen ilişkisi içerisinde okunmuş, imkân ölçüsünce Kelamullah’ın eleştirici, etkileyici, yönlendirici, geliştirici ve değiştirici özneliği korunarak yansıtılmaya çalışılmıştır. Okuyucu ile “Kelamullah” arasında sürekli, bütüncül ve sağlıklı bir iletişimin korunmasına dikkat edilmiştir.
3. Dilin, Kur’an’da uygulanan tüm imkanları, tefsire yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu cümleden olarak ayetlerde kullanılan hakikî, mecazî, kinaî, temsilî, deyimsel ve sembolik anlamlar yerinde değerlendirilmiş; deyimler ve deyimsel ifadeler, genellikle Türk okuyucusunun anlayabileceği forma sokularak verilmeye çalışılmıştır.
4. Ayetlere verilen meal, daha öncekilerde olduğu gibi ayet numaralarına göre müstakil olarak değil, birbirleriyle mana ilişkileri nispetince tam bir anlam veya konu bütünlüğünü ifade eden, birbiriyle kaynaştırılmış cümle veya cümleler yahut paragraf veya paragraflar şeklindedir. Böylece ayet veya ayetlerde kast edilen mana anlaşılabilir; hatta uygulanabilir, eyleme dökülebilir bir bilgiye dönüştürülerek okuyucuya yansıtılmaya çalışılmıştır. İzaha ihtiyaç duyulan yerler de tefsir kısmında tamamlanmıştır.
5. İzaha ihtiyaç duyulan ayetler ve kavramlar hakkında yapılan açıklamalar, “Tefsir” başlığı altında izahı gereken kavram ve kelimelerin sonunda daire içinde verilen numaralarla mealden hemen sonra izah edilmiştir. Bazen de “Bkz.” şeklinde göndermeler yapılmıştır. İlmî, dinî, hukukî, siyasî, sosyal, ahlakî, âdab vb. konulara; dil, Kur’an, Hadis, Sahabe ve tahkik ehli müfessirler ve ilim adamlarının görüşleriyle açıklamalar getirilmiştir.

Ayetler, tekrar tekrar okunarak, dil imkanları ölçüsünde metne en uygun Türkçe karşılık verilmeye çalışılmıştır.

Hem mealde hem de tefsirde sade ve akıcı bir dil; her düzeyden insanın anlayacağı ifade biçimi ve anlamayı kolaylaştırıcı bir üslup ile Kur’an, Türk okuyucusunun özellikle genç neslin anlayışına yaklaştırılmaya çalışılmıştır. O nedenle yazımda Türk Dil Kurumu’nun yayınladığı *Türkçe Sözlük* ve *İmla Kılavuzu*’nun en son baskıları esas alınmıştır. Dilimizde kullanılanla kullanıla lisanımızın öz malı olmuş *kalem*, *kitap*, *namaz*, *ezan*, *ibadet*, *iman*, *küfür* gibi pek çok Arapça ve Farsça kökenli kelimeler dışında azamî derecede Türkçe kelimeler kullanılmaya çalışılmıştır. Bazen *gök*, bazen *sema*; bazen *yerküre*, bazen *arz* gibi kelimeler kullanılmışsa, onların dilimizde yaygın olarak kullanılmamasından ve bu eserin gelecek nesillere dil bakımından bir köprü oluşturması arzusunadandır. *Hamd*, *Rab*, *âlem*, *iman*, *küfür*, *cennet*, *cehennem* gibi Türkçemizde karşılığı bir kelimeyle değil, ancak birden fazla cümle ve cümleciklerle tarif edilebilecek kavramlar olduğu gibi kullanılmış, ama genelde ilk geçtiği yerde gerektiği ölçüde açıklamaları yapılmıştır. Yerine göre “Sırat-ı Müstakim,” yerine göre de “Doğru

yol” tabirlerinin kullanmasından da çekinilmemiştir. Maksat, hem dilimizin geçmişten gelen zenginliğini korumak hem de -tam olarak karşılamasa bile- yaygın Türkçe kelimeleri ihmal etmemektir. Bu arada Türkçede kelime üretme kurallarına uygun olarak -Türk Dil Kurumu *Türkçe Sözlük*’ünde bulunmayan- üç kelime üretilip lisansımıza kazandırılmıştır. Bunlar; *yerimsemek*,²⁸ *cennetliler* ve *cehennemliler*²⁹ tabirleridir.

6. Arapçayı bilen okuyucuların karşılaştırma ve manayı yeniden gözden geçirme imkanı bulmaları için her pasajın metninden sonra oradaki müfret kelimelerin ve deyimisel ifadelerin Arapçaları ve Türkçe karşılıkları verilmiştir.

7. Belirlediğimiz “Tefsir’de Temel İlkeler” ve kararlı duruşumuz çerçevesinde uyguladığımız tefsir ve te’vil yöntemi sonucu;

a) “Allah’ın dilemesi”, “Allah’ın hidayete erdirmesi” veya “Allah’ın saptırması”nın anlamına geldiği, ona kıyasla kalpleri mühürlemesi vb. ayetler makul bir izaha kavuşturulmuş oldu. (Bkz. *Beyanü'l-Hak*, I/61-63)

b) Selef’in “ne olur ne olmaz?” diyerek: “... bundan sual etmek bidattır...” denilen ve sadece inanılması gereken ayetlerin de bize hitap ettikleri; mantıklı ve makul manalarının olduğu görüldü ve açıklanmaya çalışıldı. (Bkz. *Beyanü'l-Hak*, I/324-326)

c) Nur suresinin 35. ayeti (Mişkat Ayeti) ve İmam Gazzalî’nin *Mişkatü'l-Envar* adıyla hakkında kitap yazdığı bu ayet, metne uygun, Kur’an’dan temellendirilerek oldukça farklı bir manaya kavuşturuldu. (Bkz. *Beyanü'l-Hak*, III/469-474; 477-479)

Sonuç

Hem meal hem tefsir tarzında kaleme alınmış olan şu üç ciltlik, toplam 2041 (ikinci baskı) sayfadan oluşan tefsir, (2006 yılı itibarıyla) otuz iki yılı aşan meslekî hayatın, yirmi sekiz yıllık akademik geçmişin kazandırdığı tefsir bilincinin ve yaklaşık altı yıllık; her gün 10-15 saat’tan aşı-

ğya düşmeyen yoğun ve aralıksız bir çalışmanın ürünüdür. Son iki yılı, tekrar tekrar okunarak ayetlerdeki kelimeler arası, pasajlardaki tematik paragraflar ve sureler arası inceliklerin araştırılıp en uygun bir dil ile Türkçe’ye yansıtılma çabasıyla geçirilmiştir. İncelendiğinde, bazı yönleriyle ülkemizde, bazı yönleriyle de İslâm dünyasında ilk olduğu, aynı zamanda tefsir ilminde bugüne dek derli toplu olarak kaleme alınmamış olan tefsir yöntemini (uygulamalı metot bilgisini) de içerdiği görülecektir.

Beyanü'l-Hak, bize göre, bütün halinde bakıldığında, meal ve tefsirden başka; Kur’an kelimeleri ve kavramları, kıssalar, deyim ve temsillerin beyanı; Hz. Peygamber’e gelinceye kadarki insanlık ve İslam tarihi, Arap kültürü, siyer; dinin itikad, ahlak, ibadetler, sosyal ilişkiler (Ahkam ve Adâb-ı Muaşeret) hakkında özgün bilgi sunan bir tefsir olmuştur.

Denilir ki: “Kur’an yorumcusunun, objektifliği sağlayan metodolojik hassasiyeti zaman zaman bir tarafa bıraktığı ve toplumsal kişiliği ile bağlantılı olarak sübjektif değer ve yargılarını ön plâna çıkardığı müşahede edilmektedir.”³⁰ Bu tespit doğrudur. Ama bu tefsirde, ne geleneğe körü körüne saygı taassubuyla ne de çağdaş fikrî akım ve söylemlerin etkisiyle “metodolojik hassasiyetten” sapılmıştır. Sorgulayıcı ve eleştirel yaklaşımıyla Kur’an’ın metninden anlaşılan hakikati yansıtma prensibinden asla taviz verilmemiştir. İlim adamlarına saygı ile ilme saygı birbirine karıştırılmamıştır.

Tenkite edilemeyecek en güzel ve en doğru söz, sadece Allah’ın Kelâmı ve O’nun sözüdür. Onun ötesinde eleştirilemeyecek söz ve hatasız eser tanımıyorum. O nedenle, kendisini eleştiriye ehil gören her ilim adamının yapacağı eleştiri, tefsire bir katkı sağlayabileceği gibi, aynı zamanda bir sonraki baskının da daha az hata içermesine sebep olacağı için mutlaka yüce Allah’tan ecrini alacaktır. O yüzden şahsıma intikal ettirilecek yerinde ve yapıcı her eleştiriye peşinen teşekkürlerimi arz ediyorum. İlk ve ikinci baskıda katkısı bulunan her kardeşime teşekkürlerimi arz ederim.

28 Bkz. Duman, M. Zeki, *Beyanü'l-Hak*, I/ 120.

29 Bkz. Duman, M. Zeki, *Beyanü'l-Hak*, I/ 306.

30 Bkz. İbrahim Karslı, *Kur’an Yorumlarında Kadın*, İst. 2003, s. 21.